

#nemműaművész

Jó napot! Tudja, kiszúrtam magamnak és egy jó ideje figyelem. S mire jutott? Arra, hogy az első benyomás számít. Az intuíció, ha érti, mire gondolok. Természetesen. És mi volt az az ominózus első megérezése? Kérem, töredelmesen bevallom, ha kinevet, ha nem, maga pont olyan, mint én. Ugyan, kérem, ne beszéljen badarságokat! Ez lehetetlen! Belőlem csak én vagy...ok. E-gye-di. Megismételhetetlen. Egy. Igen, uram, ezt aláírom, de a maga fajtájából akad még egy pár. Tudja, nem élhet úgy az ember, ha nem veszik körbe hason-szórúék. És ha megnézi, mi egyek vagyunk. Egyre dobban a szívünk. Egyre jár az agyunk. Lelkünk is egyre rezzen. Furcsa egy csavar. Tisztára olyan, mint ha klónoztak volna! Dehogy, kérem, ez annál sokkal jobb! A Jóisten nem akarta magára hagyni, és teremtett még néhány művészt, hogy ne legyen elveszve ebben a szürke világban.

#hairóiró

Uram. Álljunk meg egy szóra. Akár kettőre is. Kérem, nézze, őszinte leszek önnel. Szerintem ez nem fair. Micsoda? Tudja, nem állja. Nem így ütök... nem ez a módja. Hogy is mondjam? Hát na, ne köntörfalazzon! Bökje már ki! Na, hát fene a jó dolgát! Ilyen könnyen bekerülni a köztudatba! Ezek a mai írók! Nem szégyelli magukat?!? Ugyan miért? Kellene? Hát hogyne, kérem. Csak megnyomják a gombot és küldik is ki a nagyvilágba, aztán aki kapja, marha... vagyis marja. Akarja mondani, megosztja? Nem!! Tetszikeli, szeretgeti, kommentálja, kopizgatja. És ebben meg hol a hiba? Megmondtam már, nem fair. Sehonnai bitang fogás. Bezzeg a régiek! Ők megszenvedték, kiizzadták, kikaparták maguknak a renomójukat. Ők tudtak várni. Nem mint manapság. S ugyan mit értek vele? Végül mind oda lyukadunk ki. Ott lógnak a falon, mint aki jól végezte dolgát.

külön-külön. A legjobb irodalmi GPS talán az, ami irodalmi műtől irodalmi műig vezet. És persze az ember szinte véletlenszerűen is szóba elegyedik tapasztalt olvasókkal, akár kritikusok, akár tanárok, akár növénybiológusok, akár könyvek az illetők – mindig nyugodtan le lehet térni az ő hatásukra olvasási útvonalokról, mert mindig van újratervezés-opció.

– *Fordító: közösségek hálójában? Menyire hálás vagy hálátlan ez a szerep?*

– Nem vagyok nagyon gyakorlott fordító, de románból és angolból fordítottam már néhány szöveget, akár könyvterjedelemben is. Ha nem valamilyen kívülről jött megrendelés miatt fordítok, mindig az benne az örömöm, ha valami olyasmit sikerül létrehozni, ami korábban magyarul nem létezett. És itt nem csupán magára a szövegre gondolok, hanem a szöveg jellegére: szemléletére, hangjára, vagy akár a műfajára. Ilyenkor mindig teremteni is kell.

– *Tegyé fel egy kérdést az olvasónak!*

– Idézd fel, hogy miért, minek a hatására, minek a reményében olvastál legutóbb el egy könyvet, ami megérintett!

Kedves olvasó, ezzel a kérdéssel hagyom is. Mindketten szívesen meghallgatnánk a válaszát, de vegye úgy, hogy átadjuk a térképet és az irányítást. Vezessen ön tovább az irodalmi berkekben. Élménydús felfedezőútját kívánunk! Valamelyik ösvényen bizonylyan összefutunk majd.

PÉTER I. ZOLTÁN

Két emlékezetes Rhédey kerti esemény

A mai váradiak számára a Rhédey kert csak az állatkertet, illetve jobb esetben e terület névadójának mauzóleumát jelenti. Egykoron ide tartozott még az Ifjúsági Stadion jó része is, ahol máig megmaradt a sporttéri lövölde és a sportpavilon épülete, igaz, már más rendeltetéssel.

A kertet gróf Rhédey Lajos ajándékozta a városnak még a 19. század elején, s e terület rövidesen a polgárság kedvelt szórakozási helyévé vált. Összejöveteleket, sőt a városháza építése idején az építőmunkások sztrájkot is szerveztek itt, de történtek ennél békésebb és emlékezetesebb események is e kertben. Például országos dalárdaversenyt is rendeztek, ezért ideiglenes jelleggel még egy dalcsarnokot is építettek.

A Rhédey kert dalcsarnoka

Lojanek János neves váradi fényképész készítette 1872-ben a dalcsarnokot ábrázoló mellékelt fényképet, melyet képeslapnak szánt. A mélységében egyre keskenyedő színpadot magába foglaló építmény a felvétel szerint igen impozáns lehetett, s vélhetően jó volt az akusztikája is. A nézők számára gerendából és deszkából összeácsolt kényelmetlen padokra már kevesebb figyelmet szentelhetek. Mintha azok is azt sugallnák, hogy csak egyszeri alkalomra készítették őket. A kérdés csupán az, hogy hol lehetett ez a dalcsarnok.

A Pesten kiadott *Zenészet* 1872. szeptember 29-i számában részletesen írt a nagyváradi országos „dalárünnepély” lefolyásáról. A *Vasárnapi Újság* 1874. szeptember 6-i számából tudomást szerezhettünk arról is, hogy ezeket az országos dalárdaversenyeket kétévenként rendezték. Nagyvárád után 1874-ben Kolozsvár, majd 1876-ban Szeged vállalta a házigazda szerepét.

PÉTER I. ZOLTÁN Podmaniczky-díjas helytörténész, újságíró (1949, Nagyvárád). 1991–2009 között a Bihari Napló munkatársa. A Budapesti Műszaki Egyetem műemlékvédő szakmérnöki karán tanult. 1992-től számos helytörténeti és irodalomtörténeti könyve jelent meg.

De térjünk vissza a váradi országos dalárdaünnepélyre, ahogy akkor nevezték. A már említett *Zenészet* *Lapok* a következőket írta róla: „A nagyváradi országos dalárünnepély minden tekintetben fényesen és minden igényeket kielégítőleg sikerült. [...] Nagyvárád városa, a magyar műtörténelem lapjain, örökké élévülhetetlen érdemet vívott ki magának ama önzetlen hazafias buzgalma, példás előzékenysége s vendégszeretete által, mely folyó év szeptember 5-től kezdve 10-ig oly nagy mértékben tanusított a magyar daláregyesületek s a magyar művészet képviselői iránt.” Magyarul: példásan rendezték meg a többnapos ünnepélyt.

A versenyen 27 dalegylet vett részt, közülük a pesti dalkör lett a legjobb,

őket a pécsi és a kolozsvári dalkörök követték. Nincs lehetőségünk arra, hogy a szeptember 7-i díszhangversenyt is magába foglaló többnapos rendezvényt ismertessük. Azt ellenben tisztáznunk kell, hogy mi lett a sorsa a Rhédey kerti dalcsarnok épületének. Véletlenül akadtam rá a *Színháztudományi Szemle* 1991/28. számának egyik tanulmányában arra, hogy a váradi dalcsarnokot később csőd miatt bezárták. Ebből arra lehet következtetni, hogy rövidesen le is bonthatták, hiszen K. Nagy Sándor az 1885-ben megjelent *Bihar-ország* című útirajzának második kötetében többek

A Rhédey kerti dalcsarnok

között bemutatta a Rhédey kertben a lövöldét, a mellette levő fürdőépületet, a vendéglőt, s a távolabb levő mauzóleumot, de a dalcsarnokot nem említi. Ez azt jelentheti, hogy az 1885-ben már nem létezett.

Szabadtéri Elektra Jászai Marival

Jóval emlékezetesebb színháztörténeti esemény helyszíne volt 1897. augusztus 15-én Szophoklész itt bemutatott *Elektrája* Jászai Mari főszereplésével. A szabad ég alatt, nem messze a mauzóleumtól, a Rhédey kert árnyas fái alatt megtartott nagyváradi előadás után a magyar színészet nagyasszonya meghatottan fogalmazta meg akkori érzéseit írásban. Ebből idézünk:

„Egész előadás alatt remegtem, mint egy szentségtörő. Lelkem beleolvadt a föld lélegzetébe. Megszüntem egyén lenni. Azt éreztem, amit mindig, ha a természethez közel vagyok, távol az emberek műveitől, hogy a nagy világ egy paránya vagyok, egy porszem és egy lehellet – és a mindent látó nagy Nap rám nézett, sugarai a szemembe tűztek, körülöttem az eleven »föld-ölelő lég«, mely hajamat lengette, és előttem ünnepi ruhában és ünnepi hangulatban háromezer ember. Megremegtem. Ijedség szállt meg, mert éreztem, hogy olyat várnak tőlem, amit nem bírok adni. [...] Mikor kiállottam oda az ünnepi jellegű, érdekes színpadra megszokott rongyaimban, akkor éreztem, hogy a közönség kielégítetlen marad. Valami egyebet,

valami különöset vár. [...] Ha te magad ilyen csalódott vagy, mit akartál hát azokkal a megindult szavakkal ott az előadás végeztével, egy magyar Bayreuth felől, amelybe egykor nagyobb művészi események kedvéért zarándokoljon a magyar? Igen, a taps és minden arcon az öröm megittasított, előadás végével elragadott, hálám túlömlött ajkaimon és egy imádságszerű fohászban tört ki, hogy adjon az Isten egy márványtemplomot ezért a lécszínházért, amely műsorszeretetével ennyire megérdemli. Egy márványtemplomot, amelyben a művészetnek nálamnál méltóbb papjai áldozzanak, és tették Nagyváradot óhajtott és irigyelt pontjává hazánkunk minden jövő augusztusában a második ezer év beteltéig! A Rhédey-aréna isteneknek való hely. Hivatva van arra, hogy ünnepek színhelye legye.”

Ha igaz, az 1889-es müncheni *Lear király* után Európában az újkorban ez volt a második szabadtéri színházi előadás.

A nagy hírű szabadtéri előadást Jászai Mari június 25. és július 4. közötti színiköri vendégjátéka előzte meg. Egy esti

Az Elektra főpróbája

előadást követő fogadáson született meg a szabadtéri *Elektra* gondolata. Fehér Dezső és Halász Lajos hírlapírók kecsegtették azzal a művésznővel, hogy Váradon megvalósíthatja nagy álmát: méltó keretek között, a Rhédey kertben felépített görög színpadon előadni az *Elektrát*. Rendezőbizottságot alakítottak, kellő hírverést keltettek a vállalkozásnak, miközben id. Rimanóczy Kálmán hozzákezdett a színpadkép megtervezéséhez. Az építész arra törekedett, hogy a monumentális színpadkép a görög művészet időtlenségét tükrözze.

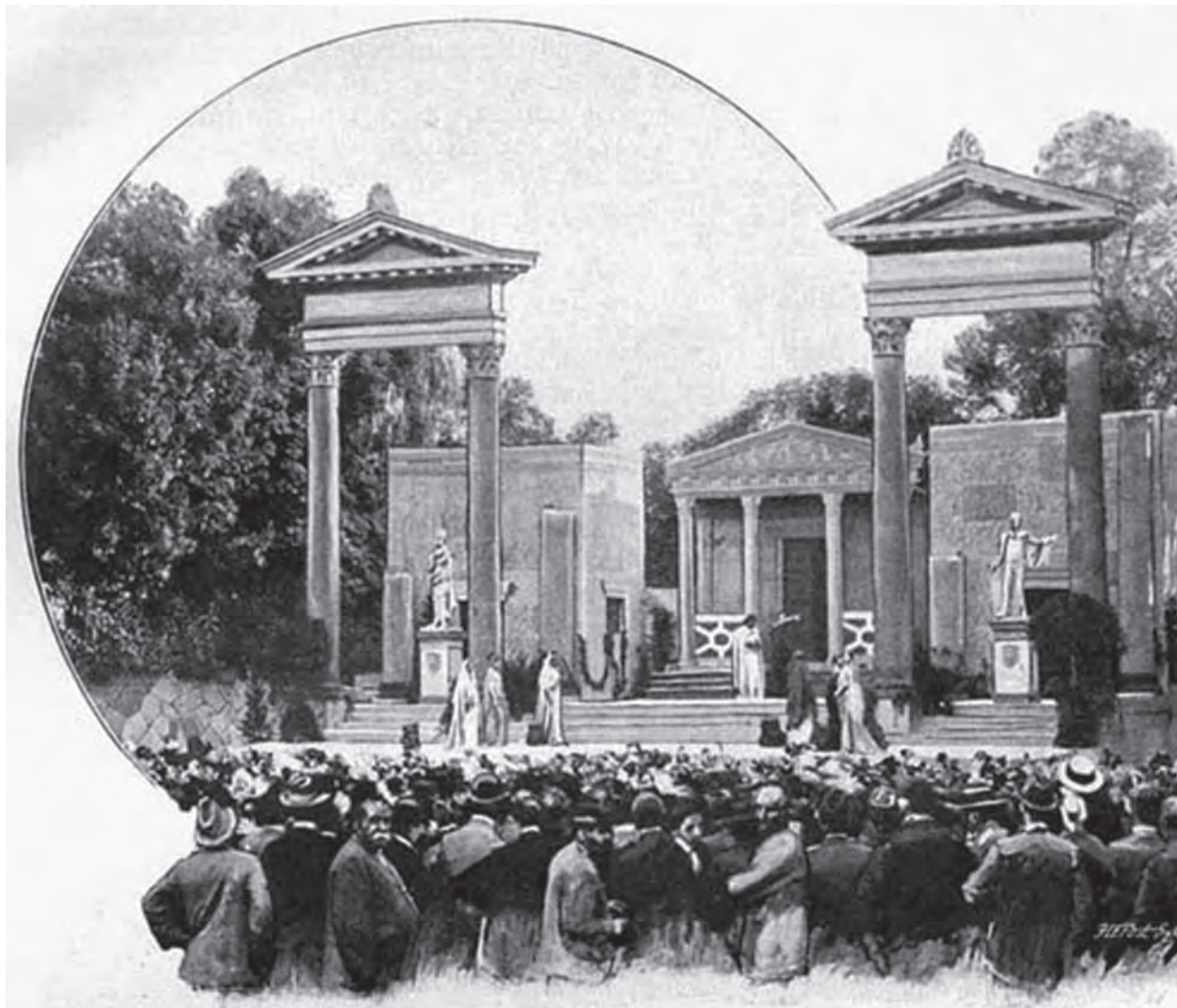
A *Nagyvárad* napilap részletes leírást adott a színpadképről: „Hatalmas jegenyék alatt helyezkedett el a nézőtér és a színpad. A nagy, amfiteát-

rumszerű két részre osztott nézőtér elfoglalta az egész, úgynevezett köröndöt. A körönd déli oldalán állott a tizenöt és fél méter széles, egy méter húsz centiméter magas színpad, amelyhez – négy lépcsőfokkal megemelt – felső színpad társult.

A színpadot nyolc méter magas korinthuszi oszlopsor szegélyezte, s az oszlopsort timpanonos tetőszerkezet fogta össze. Oldalt a Pelopidészek királyi palotája, »az aranyban és öldöklésben egyaránt gazdag«. A két oszlopsorban Szophoklész és Apollón életnagyságú szobrai, Peller Ferenc váradi

művész alkotásai. A hatalmas színpadot két »küklopszi« stílusú romfal határolta, melyeken négy Veszta-láng égett.”

Az előadás rendezője Balla Kálmán színész volt. Jó érzékkel, a szokásoktól eltérően, megszakítás nélkül, egyfolytában játszatta a darabot. A háromezer fős nézősereg lélegzet-visszafojtva ült a helyén az utolsó sza-

Egy felvétel a bemutatóról, ahogy az a Borovszky Samu által szerkesztett Bihar megyei monográfiában látható

vakig. Ekkor az ünneplés minden képzeletet felülmúlt. Jászait tizenötször szólították a közönség elé. Mikor Szűcs Dezső, Adorján Emil és Beregi Oszkár kíséretében kocsin hajtatott

Jászai Mari

be a városba, a Kert utca végén a lelkes sokadalom kifogta a lovakat és Jászai Mari „mint a művészet fejedelme, az ünneplő tömeg rivallgása mellett vonult be a városba”.

Este kezdődött a szabadtéren megtartott társasvacsora. Egyik pohárköszöntő a másikat követte. Valamennyien éltették a nagyszonyt, a vállalkozást, a művészeket. A pohárköszöntők közben a váradi hölgyek átadták ajándékukat – egy ezüstkoszorút. Ez utóbbi felirata: „ELEKTRA / 1897. augusztus 15. / Jászai Marinak – a nagyváradi hölgyek.”

Kelemen István színháztörténész szerint ezt a koszorút Jászai Mari nagy becsben tartotta, majd Széchenyi nagycenki sírjára helyezte.

A korabeli sajtó – a külföldi is – rengeteget foglalkozott az előadással. A sikertől fellelkesülve néhány nap múlva Várady Zsigmond egy tervezetet olvasott fel a Zöldfa termében, miszerint minden évben négy-öt drámából álló ciklust kellene bemutatni Váradon. A terv azonban feledésbe merült, a további váradi szabadtéri játékokból nem lett semmi, így aztán Jászai Mari *Elektrája* egyszeri és megismételhetetlen emléke maradt a váradi színháztörténetnek.